

Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"

advocaat: mr J.S. Pen

versus

Hoogheemraadschap van Rijnland

Unie van Waterschappen

Het Waterschapshuis

advocaten: mrs E.J. Daalder en E.C. Pietermaat

3 november 2008

pleitnotities mr J.S. Pen

I. INLEIDING

1. Waarover gaat de gevraagde voorziening? De Stichting stelt zich op het standpunt dat eerlijke, vrije en geheime verkiezingen onontbeerlijk zijn en verankerd zijn in de Nederlandse verkiezingscultuur. De spelregels zijn beschreven in het rapport "Stemmen met vertrouwen" van de commissie Korthals Altes.
2. De vraag die vandaag voorligt is: geldt er in Nederland één soort spelregels voor alle verkiezingen of accepteren wij dat de normen verlaagd worden afhankelijk van het soort verkiezing.
3. De Stichting meent dat er maar één soort van regels geldt en dat het verlagen van de norm onrechtmatig is jegens de kiezers en jegens de Stichting.
4. Overigens dringt zich bij de gevraagde voorziening de vergelijking op met het debat rond de stemcomputers. Ook daar lieten de autoriteiten weten dat er niets aan de hand was en moesten kort daarop toegeven dat zij er volledig naast hadden gezeten.

II. CIVIEL RECHT OF BESTUURSRECHT?

1. De Stichting heeft zich gewend tot de civiele rechter. Betoogd kan worden dat de weg van het bestuursrecht gevolgd moet worden. De vraag die in het petitum van de dagvaarding ligt, kan niet beantwoord worden via de weg van het bestuursrecht. Dat zal hieronder toegelicht worden.
2. Ingevolge de wet houdende regels met betrekking tot de Waterschappen (hierna: "Waterschapswet", art. 21 lid 1) kan tegen besluiten door belanghebbenden een beroep worden ingesteld bij de afdeling Bestuursrecht van de Raad van State. Dit betreft een bijzondere, van de algemene regels van de Algemene wet bestuursrecht afwijkende (spoed)procedure. Deze weg staat slechts onder bepaalde voorwaarden open, en dan ook nog slechts voor belanghebbenden. Beroep kan worden aangetekend tegen:
 - besluiten die krachtens algemene maatregel van bestuur daartoe zijn aangewezen;
 - besluiten die met toepassing van diezelfde algemene maatregel van bestuur worden genomen met het oog op de verkiezingen van leden van het algemeen bestuur; en
 - besluiten die naar hun aard noodzaken tot een spoedige behandeling van daartegen gestelde beroepen.

Tegen besluiten die aan al deze voorwaarden voldoen kan (slechts) door belanghebbenden direct beroep worden aangetekend bij de afdeling Bestuursrecht van de Raad van State.

De in dit artikel genoemde algemene maatregel van bestuur behelst het besluit, houdende regels met betrekking tot de waterschappen (hierna: "Waterschapsbesluit").

3. Artikel 2.122 van het Waterschapsbesluit bepaalt – zoals de Waterschapswet dat voorschrijft – tegen welke besluiten de (spoed)procedure van art. 21 van de Waterschapswet open is gesteld. Dat zijn besluiten als bedoeld in art. 2.10, 2.11, 2.12, 2.31 en 2.117 van het Waterschapsbesluit. Dit zijn allen beschikkingen die niet in relatie staan met de vraag of briefstemmen een adequate vorm van stemmen is. Voorts wordt aangewezen een besluit dat is genomen op de voet van een ministeriële regeling waar art. 2.45a van het Waterschapsbesluit naar wordt verwezen.
4. Kortom, de procedure zoals bedoeld in artikel 21 Waterschapswet staat in elk geval open tegen de beschikkingen die hierboven zijn opgesomd, en daarnaast tegen een beschikking die is genomen op grond van de ministeriële regeling waar in art. 2:45, derde lid naar wordt verwezen. Enigszins ten overvloede wordt daaraan toegevoegd dat het beroep slechts openstaat voor belanghebbenden. Deze ministeriële regeling bevat nadere regels omtrent de toe te passen voorziening (briefstemmen of internetstemmen). Een dergelijke regeling kan, ingevolge artikel 2:45, derde lid, tevens de eis bevatten dat de voorziening wordt goedgekeurd door een door een minister aangewezen instantie.
5. Ik ga ervan uit dat de regeling, houdende regels ter zake van de uitvoering van hoofdstuk 1 van het Waterschapsbesluit 2008 (hierna: “Waterschapsregeling 2008”) de regeling is waar in het Waterschapsbesluit naar wordt verwezen.

Deze Waterschapsregeling 2008 bevat inderdaad een besluitmogelijkheid die wellicht kwalificeert als beschikking, te weten de mogelijkheid van de minister om in te stemmen (of juist niet) met het openstellen van de voorziening “internetstemmen”. Alleen tegen dit besluit staat de (spoed)procedure van art. 21 Waterschapswet open.

De voorziening “internetstemmen” staat niet langer ter discussie; een dergelijk besluit is niet genomen. Voor het overige bevat de ministeriële regeling geen andere beschikkingen waar de (spoed)procedure voor open is gesteld.

Conclusie

6. Art. 21 Waterschapswet bevat een bijzondere spoedprocedure voor – samengevat – beschikkingen waarbij het van belang is om tegen een dergelijke beschikking met spoed op te kunnen komen. De beschikkingen die daarvoor in aanmerking komen zijn limitatief beschreven in het Waterschapsbesluit. Op de voet van art. 2.122 van het Waterschapsbesluit komen de besluiten genomen op de voet van artt. 2.10, 2.11, 2.12, 2.31 en 2.117 van datzelfde Waterschapsbesluit voor de bijzondere procedure in aanmerking. Verder biedt de Waterschapsregeling 2008 de mogelijkheid voor de minister om (al dan niet) in te stemmen met de voorziening internetstemmen. Ook een dergelijk besluit valt onder de procedure van art. 21 Waterschapswet. Maar een dergelijk besluit staat thans niet (langer) ter discussie. Voor het overige bestaan er geen besluiten die onder de bedoelde procedure vallen. Tegen deze achtergrond is er dan ook geen mogelijkheid de toepassing van de voorziening briefstemmen met

een procedure als bedoeld in art. 21 Waterschapswet aan de orde te stellen in een beroep bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

AWB?

7. Vervolgens rijst de vraag in hoeverre er sprake is van een andere rechtsgang op grond van de Algemene Wet Bestuursrecht. De AWB geeft mogelijkheden voor beroep en bezwaar tegen besluiten. Die zijn bij dit kort geding niet aan de orde. In zijn algemeenheid geldt dat de AWB geen mogelijkheden geeft om algemeen verbindende voorschriften aan de rechter voor te leggen. Dat betekent dat AmvB's (zoals het Waterschapsbesluit) of ministeriële regelingen (zoals de Waterschapsregeling, maar ook de Waterschapswet) niet middels bezwaar en beroep ter discussie kunnen worden gesteld. Dat geldt temeer nu de wijze waarop gestemd wordt onderwerp is van een groot aantal regelingen en voorschriften.
8. De conclusie moet dan ook zijn dat geen publiekrechtelijke rechtsgang openstaat waarmee bereikt kan worden dat er op een eerlijke wijze gestemd wordt bij de Waterschapsverkiezingen.

III. VERHOUDING MINISTERIE VAN VERKEER EN WATERSTAAT, DE WATERSCHAPPEN EN DE UNIE VAN WATERSCHAPPEN

1. De bezwaren van de Stichting hebben betrekking op de wijze waarop de verkiezingen voor de Waterschappen worden georganiseerd. Deze voldoen niet aan de criteria die aan eerlijke, geheime en vrije verkiezingen kunnen worden gesteld. Nu de organisatie en de uitvoering van de verkiezingen ligt bij de Waterschappen, in samenwerking met de Unie en het Waterschapshuis, is er voor gekozen de drie rechtspersonen die verantwoordelijk zijn voor de verkiezingen aan te spreken. De keuze daarvoor rust op de gedachte dat de regelgeving op onderdelen keuzemogelijkheden laat voor de Waterschappen, en dat bij de uitvoering een aantal malen onjuiste keuzes zijn gemaakt. Daardoor vinden verkiezingen plaats die niet voldoen aan de criteria die daaraan gesteld moeten worden.
2. Het is bepaald niet zo dat de Waterschappen niet anders doen dan uitvoeren wat hen opgedragen wordt door de Minister van Verkeer en Waterstaat. Zij zijn allereerst actief betrokken bij de besluitvorming over de regelgeving, en hebben vervolgens een ruime marge van vrijheid bij de uitvoering daarvan. Een groot aantal keuzes worden door de Waterschappen zelf gemaakt. Het is dan ook bepaald niet zo dat zij slechts uitvoeren wat hen door de wetgever en de Minister is opgedragen, zonder daarin enige vrijheid te hebben. In tegendeel, de Waterschappen hebben deze vrijheden wel, en hebben daar op een onzorgvuldige wijze gebruik van gemaakt. Daarbij zijn fundamentele beginselen voor eerlijke verkiezingen geschonden.
3. Ook de staatssecretaris geeft tijdens het algemeen overleg van 2 juli 2008 in de Tweede Kamer aan dat de waterschappen een eigen keuze en verantwoordelijkheid in deze hebben: <11>

De waterschappen worden verzocht om de eigenschappen van het RIES systeem dat wordt gebruikt bij het tellen van de stemmen in kaart te brengen. Dit wordt vervolgens

naar de Kamer gestuurd, hoewel het waarschijnlijk interessanter is om deze te bezien nadat er een zekere duiding aan is gegeven. Het is vervolgens aan de waterschappen om te besluiten om daar al dan niet mee om te gaan.

IV. HET PROBLEEM

1. Als er niets gebeurt zit Nederland straks opgescheept met een verkiezing waarbij de kiezers gevraagd wordt om hun politieke voorkeur aan te geven op een papiertje waar een nummer op staat dat rechtstreeks in verband kan worden gebracht met hun naam, adres, woonplaats, geslacht en geboortedatum. Het bestand waarmee dat gebeurt is nu in ieder geval bij een Frans bedrijf dat eigendom is van een Engelse holding van het Amerikaanse moederbedrijf RR Donnelley. Als dat bedrijf zich niet heel netjes aan de regels houdt zijn de rapen gaar. In dat licht is het jammer dat het misschien niet zo'n heel aardig bedrijf is: de vakbonden hebben er in ieder geval kennelijk een harde dobber aan gehad om het bedrijf duidelijk te maken dat werknemers lid mogen worden van een vakbond.
2. Het feit dat de gegevens in het buitenland liggen betekent overigens dat zij toegankelijk zijn voor de lokale inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Net als in Nederland (vgl art. 17 Wiv) is in het buitenland geregeld dat op het verstrekken van informatie aan inlichtingendiensten geen enkel ander wettelijk voorschrift meer van toepassing is en dat eventuele encryptiesleutels moeten worden verstrekt (art 24 Wiv). In ieder geval in de VS en Engeland gaat de wetgever verder en kan een inlichtingendienst alles vorderen en kan de verstrekker bovendien tot stilzwijgen worden gedwongen. Als de BVD in de vijftiger jaren de mogelijkheid had gehad om na te gaan wie er in Nederland op de CPN stemden dan was hier vast en zeker gebruik van gemaakt.
3. Als de stembiljetten van de kiezers terugkomen worden deze gescand door Cendris, een Nederlands bedrijf dat de nummers en de stemmen inleest en dit dan samen met de plaatjes beschikbaar maakt aan de waterschappen. Laten we hopen dat ze geen fouten maken bij de beveiliging van die bestanden. Ook weer jammer dat dit een bedrijf is wat er in 2004 nog voor zorgde dat een kwart miljoen kiezers twee stembiljetten kregen en een vergelijkbaar aantal kiezers helemaal niets ontving.
4. En dat zijn dan alleen nog maar de partijen waarvan bekend is dat ze deze gegevens in huis hebben. Door zwaktes in de gebruikte cryptografie en in de implementatie van het systeem waar de gegevens doorheen moeten kunnen de waterschappen onmogelijk garanderen dat al hun prachtig bedachte functiescheidingen in de praktijk ook echt functioneren.
5. De waterschappen werden vervolgens in het debacle rond het internetstemmen geconfronteerd met hele nare rapporten over het RIES-systeem dat zowel voor internetstemmen als voor briefstemmen wordt gebruikt. EiPSI, Fox-IT en de Stichting maken gehakt van het systeem en zetten grote vraagtekens bij de kwaliteit van het ontwerp en het programmeerwerk. De staatssecretaris belooft dat ze de waterschappen zal vragen er naar te kijken.

6. Twee weken voor de verkiezingen wordt er dan een stuk van de waterschappen openbaar waarin ze het presteren om helemaal niets te *onderzoeken*, het systeem slechts van zeer grote hoogte in vogelvlucht te *beschrijven*, daarbij de kritiek van EiPSI, Fox-IT of Stichting volmaakt negerend. Nergens staat een analyse die uitlegt hoe het kan dat internetstemmen wel onveilig is en het briefstemmen met hetzelfde systeem niet. Nergens staat waarop ze baseren dat de gebruikte cryptografie bij briefstemmen wel sterk genoeg is om het stemgeheim te waarborgen. Nergens wordt ingegaan op de door de Stichting gevonden software-problemen en wat men gedaan heeft om deze te repareren. Om nog maar niet te beginnen over een eerste analyse van wat voor problemen er verder nog zijn en hoe het zover heeft kunnen komen.
7. Zonder onderzoek hoeven de waterschappen ook niet te twijfelen aan het eigen systeem, en dat doen de waterschappen dan ook niet. Wie echter de feiten beschouwt ziet echter vele onzorgvuldigheden. De waterschappen kunnen op grond van alles wat we nu weten niet vertrouwd worden met ons aller stemgeheim, en hun beschrijving-die-een-onderzoek-had-moeten-zijn bewijst dit eens te meer.
8. Op het ministerie heeft men regelgeving gemaakt waarmee we voor het allerlaatste restje stemgeheim volstrekt afhankelijk zijn van de zorgvuldigheid van de waterschappen. De huidige regelgeving scheidt een enorme spanning tussen stemgeheim enerzijds en de diverse opgelegde verplichtingen.
9. De bezwaren van de Stichting zijn:
 - Het is inherent aan het systeem dat er gegevens ontstaan waarmee het stemgeheim kan worden geschonden.
 - Een dergelijke schending betreft vele zonet alle kiezers tegelijk.
 - Dit klemt temeer omdat deze gegevens zich buiten Nederland bevinden.
 - De systemen die deze gegevens moeten transporteren en verwerken zijn zowel qua ontwerp als qua uitvoering gebleken niet veilig genoeg.

V. DE BALANS

1. In het verleden is in diverse gremia gesproken over problemen met het stemgeheim in verhouding tot briefstemmen. Het meest recentelijk gebeurde dit in het rapport van de commissie Korthals Altes. Het rapport zet de spelregels voor verkiezingen helder uiteen <40>. De trefwoorden daar zijn:
 - Transparantie
 - Controleerbaarheid
 - Integriteit
 - Kiesgerechtigdheid
 - Stemvrijheid
 - Stemgeheim
 - Uniciteit
 - Toegankelijkheid
2. Er wordt echter ook gesproken over een balans. Zo staat er: <136>

Het verkiezingsproces kan in de praktijk niet volledig aan alle waarborgen voldoen. Het is daarom noodzakelijk om een balans tussen de waarborgen te vinden. Daarbij spelen ook de uitvoerbaarheid en de kosten een rol, alsmede de flexibiliteit die het verkiezingsproces moet hebben om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen.

3. Het is in dit verband belangrijk om te bedenken dat al deze discussies gaan over de briefstem-procedure uit de Kieswet. Zulke briefstem-verkiezingen geven op het individuele niveau problemen met het stemgeheim, bijvoorbeeld "family voting". Tegen gevaren waarbij het stemgeheim van de hele bevolking zou kunnen worden geschonden is de procedure uit de Kieswet echter prima bestand.
4. En zelfs voor deze in dit opzicht zeer sterke procedure stelt Korthals Altes dat deze niet voor de gehele bevolking mag worden ingezet. Het middel briefstemmen mag alleen voor beperkte groepen kiezers, zoals kiezers in het buitenland, die anders niet zouden kunnen stemmen.
5. Massale schendingen van het stemgeheim zijn met de overige nu in Nederland in gebruik zijnde stemmethoden fysiek onmogelijk. In het juridisch domein vindt dit zijn weerslag in de afwezigheid van strafbepalingen die hierop zien. Het op internet zetten van de stemmen van alle kiezers is op dit moment niet zelfstandig strafbaar. Zaken die fysiek niet mogelijk zijn hoeven immers ook niet strafbaar te zijn.

VI. BESPREKING PRODUCTIES VAN DE WATERSCHAPPEN

1. De waterschappen doen de rechtbank dan vrijdag nog stukken toekomen waarin het gelijk van de Stichting nog eens volmondig en volledig wordt onderschreven.
2. Zo diende de Stichting op vrijdagmorgen een stuk in waarin ze onder meer stelde dat het volkomen onduidelijk is hoe het met de bestanden zit als ze op de professionele print-apparatuur zijn beland. Moderne apparatuur in de grafische industrie heeft net als PC's harddisks en flash geheugen. PWC (productie 4) bevestigt (pag. 6, punt 7.12) volmondig dat ze bij de drukker meer niet dan wel kunnen zien:

It only gives an image of the process part which is involved in the investigation. The security of the dedicated Windows workstation (used for among others downloading and decrypting the data) is also not included in the investigation, just as reliability, correctness and security of the provided data itself. Also the use of data in the production process by the printing agency after the data have been transferred to the printing machines, the security of this data and the source file up until the disposal of this data is not evaluated.

3. Nota bene: onder meer de beveiliging van de kritieke bestanden en de machine waar ze op staan is dus **geen** onderdeel van onderzoek. Een andere kritiek van de Stichting bij de bespreking van de technische verweren van de waterschappen betreft het feit dat een protocol van vernietiging in het geval van data werkelijk helemaal niets zegt over of de data ook echt niet meer bestaat. De verklaringen van vernietiging hebben zoals verwacht dan ook inderdaad een hoog stond-er-bij-en-keek-er-naar gehalte:

After completing the usage of "Secure IT" we have witnessed [...] files [...] were no longer visible in the Waterschappen directory files of the dedicated workstation.

Vrij vertaald: geen idee wat er allemaal loopt op die PC, hoe het systeembeheer er uit ziet, waar het bestand nog meer staat of wie het al op een USB-stick hebben gezet: er gebruikt iemand "Secure IT" en daarna stonden die bestanden niet meer in de map.

4. Er is kennelijk slordig omgesprongen met het toezicht op het vernietigen van de kritieke bestanden. Het verslag van PWC stelt:

*3.05 During our visit on **October 16th 2008**, we observed the deletion of the C10 files - both encrypted and decrypted - as well as other files that have been downloaded and/or created on the dedicated workstation IT-476-wks for the treatment of the water board ID 0103 (Hoogheemraadschap van Rijnland).*

*3.06 We have witnessed that Patrick Linarès used the shredding function of the secure IT software to delete the files mentioned Secure IT shreds the physical memory (hard disc) and the live memory/buffer (RAM) by overwriting (**3 passes**) storage space of the medium.*

*3.07 After completing the usage of "Secure IT" we have witnessed on the dedicated workstation that the files regarding water board ID **0103** (Hoogheemraadschap van Rijnland) were no longer visible in the Waterschappen directory files of the dedicated workstation "IT-476-wks".*

*3.08 We received a copy of **a certificate (enclosed as appendix B)** signed by mr. Linarès, stating the full destruction of C10 files - both encrypted and decrypted - as well as other files that have been downloaded and/or created on the dedicated workstation IT-476-wks for the treatment of the water board ID **0103** (Hoogheemraadschap van Rijnland).*

5. Het certificaat dat echter als appendix B is opgenomen betreft echter een vernietiging op **22 oktober 2008** van bestanden met een waterschaps-ID **0301** en een ander aantal (7) overschrijvingen. Zelf rond de vernietiging van de meest cruciale bestanden lijken Moore en PWC het dus fundamenteel oneens over wat, hoe en wanneer en van wie er nu precies iets vernietigd is.
6. Nergens uit de documentatie van de gebruikte wis-software (Secure-IT) of de bedieningsschermen blijkt dat Secure-IT in staat is data in RAM te wissen. Ook de "swap-file" die het besturingssysteem op de harde schijf aanmaakt bevat hoogstwaarschijnlijk nog (delen van) de bestanden.
7. PWC wijst er (in punt 6.11) op dat ze beslist geen uitspraken doen over of het gevolge proces wel veilig en betrouwbaar is:

The assignment does not include the evaluation of standards to see if they are appropriate and adequate. Based on the results of the examination therefore no conclusions can be drawn whether the examined process is safe and reliable. The report exclusively describes what the auditor has observed and whether the process has been executed in conformity with the set standards and process descriptions.

8. Wat betreft de verklaring van DigiNotar (productie 3) moet opgemerkt dat de 2048 bits niet gaan over de voor encryptie van de kritieke bestanden gebruikte sleutellengte, die is 1024 bits (en dus te kort). Het gaat hier om een digitaal certificaat, niet een encryptiesleutel. Certificaten borgen dat partijen elkaar kunnen authenticeren en hebben met de versleuteling niets van doen. Dit is overigens ook onderaan de verklaring aangegeven.

VII. HET KAN BETER

1. Om te beginnen hadden de waterschappen natuurlijk nooit een systeem moeten bouwen waarbij we voor de bescherming van ons stemgeheim helemaal van de door hen gebouwde techniek afhankelijk zijn. Ze hadden de aanbesteding heel anders vorm moeten geven. Zo hadden ze moeten zorgen dat alle gevoelige data niet in handen van private ondernemingen konden komen. En als er al gegevens in vreemde handen zijn moeten ze ervoor zorgen dat die in Nederland blijven. Ze hebben technisch domme dingen gedaan, zoals te kiezen voor een te zwakke cryptografische basis voor het systeem en slechte kwaliteit software ingezet.
2. Je zou de lijst met geldige en ongeldige nummers naar de responsverwerker kunnen verplaatsen. De responsverwerker scant alleen de nummers en filtert de biljetten met een zelf-verzonnen nummer, de biljetten waarvoor een duplicaat is verstrekt en de biljetten met een fout geboortejaar uit het proces. Vervolgens snijdt de responsverwerker de nummers van de stembiljetten. De stembiljetten worden geschud en daarna pas worden de stemmen gescand. Bij de beoordeling of bepaalde stemmen geldig zijn en het tellen van de stemmen is de link met de kiezer dan al onherroepelijk verdwenen zodat precies dezelfde garanties ontstaan als bij de envelop-in-envelop procedure uit de Kieswet. In dit proces heeft helemaal niemand gegevens in handen die bij combinatie kunnen leiden tot schending van het stemgeheim. Onafhankelijk toezicht kan er uit bestaan te kijken naar dit proces en vast te stellen dat de apparatuur in de eerste stap fysiek niet in staat is de stem zelf in te lezen, te denken valt aan een stuk tape dat op dat deel van de scanner zit.

VIII. EEN SYSTEEM DAT GEEN ONDERDEEL IS VAN DE VOORZIENING

1. Het zou allemaal zo erg niet zijn als de waterschappen een alternatief plan voor het tellen van de stemmen zouden hebben. Art 45 lid 1 sub d van het Waterschapsbesluit zegt:

de voorziening is zodanig ingericht, dat de telling of hertelling van de uitgebrachte stemmen desgewenst kan plaatsvinden met behulp van een systeem dat geen onderdeel is van de voorziening;

2. De waterschappen proberen hier een hele nieuwe definitie te geven aan de begrippen tellen en hertellen. Ze stellen, in punt 7.3 van het protocol:

De voorziening is zodanig ingericht, dat de telling of hertelling van de uitgebrachte stemmen desgewenst kan plaatsvinden met behulp van een systeem dat geen onderdeel is van de voorziening. Door het gepubliceerde referentiebestand met daarin

alle mogelijk uit te brengen stemmen te combineren met het bestand met verwerkte ontvangen stemmen kan het stembureau de uitslag herberekenen en/of controleren.

3. Met dezelfde data nog eens gaan rekenen op een andere computer kan nooit een hertelling of een telling zijn. Hiervoor moet je altijd terug naar de papieren stembiljetten, daarvoor worden ze bewaard. De gedachte van het artikel is juist om systematische fouten in de primaire telvoorziening uit te sluiten, en simpelweg hergebruiken van de bestanden die door de responsverwerker zijn gemaakt is natuurlijk onzin. De systemen bij de responsverwerker zijn immers bij uitstek onderdeel van de voorziening. Wat de waterschappen voorstellen is geen telling of hertelling maar een herberekening: iets heel anders. Was er wel een alternatieve procedure voorbereid en getest dan had de Stichting wellicht, afhankelijk van hoe die procedure er uit gezien zou hebben, kunnen vragen om overschakeling op Plan B. Het niet voorbereiden van de vereiste backup-procedure is onzorgvuldig en illustreert eens te meer dat de waterschappen zich helemaal zelfstandig in de hoek hebben geveerd.

IX. WAT NU?

1. De verkiezing is nu voorbereid met stembiljetten waarop feitelijk de identiteit van de kiezer is afgedrukt, de beveiliging roept op meerdere punten grote vraagtekens op, kritieke bestanden zijn al verstuurd en er is geen tijd meer om procedures grootscheeps om te gooien. De volgens de regelgeving noodzakelijke alternatieve procedure is in het geheel niet voorbereid. Gegeven de omstandigheden dient de waterschappen het gebruik van deze deels reeds gedrukte stembiljetten dan ook te worden verboden.
2. Toewijzen van de eis van de Stichting schept waarschijnlijk een situatie waarbij de waterschapsbesturen langer moeten blijven zitten. Dat is natuurlijk ongewenst. Maar het geeft de waterschappen wel de kans om verkiezingen te organiseren waarbij het stemgeheim wel voldoende gewaarborgd is.
3. Dit is een historisch moment: het is niet eerder in onze geschiedenis voorgekomen dat de politieke voorkeur van miljoenen kiezers in een aantal computerbestanden dreigt te worden opgeslagen. Sterker nog: het betreft hier voor zover wij kunnen nagaan een wereldwijd unicum. De kiezer mag verlangen dat er zorgvuldig met zijn stemgeheim wordt omgesprongen, met name omdat hij zelf niet kan controleren of dit het geval is.